

ÅHLS KYRKA

Åls Prästgård 2:6; Åls församling; Leksands kommun; Dalarnas län

BESKRIVNING OCH HISTORIK

Åhls kyrka anlades i anslutning till byarna som grupperade sig på västra stranden om Insjön, som utgör en vik skapad av Österdalälven. Landskapet kring älven och sjöarna har sedan urminnes tider utgjort bördiga jordbruksbygder. Det strategiska läget, strax söder om Siljan och vid viktiga sjö- och landsvägar främjade också tidigt etableringen av ett kapell på platsen, som fram till 1613 förblev underställt moderkyrkan i Gagnef. Från och med 1700-talet kom dock Åhlsbygden att särskilja sig från de omgivande jordbrukssocknarna. Gruvdriften kring järn- och kopparfyndigheterna skapade en betydande inflyttning och en social förändring. Gruvnäringen ersattes så småningom av en expansiv träindustri. De ursprungligen skilda byarna vid sjön har numera växt samman till tätorten Insjön.

Tidigt men vid en okänd tidpunkt (1300-talet?) uppfördes en kapellbyggnad av sten, på platsen för nuvarande kyrka. Byggnaden om- och tillbyggdes i etapper och vid mitten av 1700-talet bestod den av ett välvt långhus med rak avslutning, sakristia i norr, vapenhus av trä i söder samt av ett torn mot västra gaveln. Nedre delen av tornet var murad och välvd, överdelen bestod av träkonstruktion.

En utvidgning av kyrkan hade diskuterats sedan 1600-talet och kring mitten av 1700-talet beslöts om en omfattande om- och tillbyggnad. Det slutliga valet blev dock en fullständig förnyelse och gamla kapellet kom att ersättas med en betydligt större kyrkobyggnad som utformades efter tidens arkitektoniska ideal. Som arkitekt och byggmästare engagerades Pehr Schultzberg från Västerås. Byggnationen pågick mellan 1761 och 1767 och delar av kapellets murverk återanvändes. Detta är förklaringen till bl.a. de snäva murarna i tornet och avvikelserna i del av norra väggen. Även rivningsmaterial kom till användning i nya byggnaden.

Åhls kyrka kom att utgöra förlagan till Gustafs kyrka som påbörjades två år senare. Dessa byggnader har samma byggmästare och är bortsett från några detaljer identiska med varandra. De tillhör gruppen av nyklassicistiska kyrkor som uppfördes i stort antal mellan 1760- och 1860-talen, runt om i landet. Arkitektoniskt hör de dock till de tidigaste av denna karaktär och saknar fullt utvecklade drag samtidigt som de speglar provinsiella inslag.

Byggnaden utmärker sig genom sina ovanliga tjocka murar som framträder i dörr- och fönsteröppningarnas djupa nischer. Den har även ett karakteristiskt lågt och massivt torn byggt i avsatser med två över varandra klockformade huvar och mellan dessa en panelfodrad lanternin med fönster och tornur. Invändigt täcks kyrkorummet av två monumentala kupolvalv. Kyrkans interiör är representativ för perioden, ljus med stora fönstersystem, spartansk och avskalad. Inredningen tillfördes i olika etapper mellan 1770- och 1880-talen. Den domineras av den monumentala altarpopsatsen från 1827 och den påkostade predikstolen från 1784.

Byggnaden har genomgått vissa förändringar under årtiondena. Till de påtagligaste hör nuvarande takutförande med skifferbeläggning, en följd av 1890-talet upprustning. Ursprungligen hade kyrkan rödfärgat takspån, även på solbänkarna. Till de större inre förändringarna hör bytet 1887 av den slutna bänkinredningen från 1700-talet som ersattes med nuvarande öppna bänkar. Kyrkans gamla medeltida altarskåp fick på 1960-talet sin nuvarande placering, söder om koret. För ändamålet igenmurades södra långsidans östra dörröppning på insidan.

Kyrkomiljön

Kyrkan ligger vid en gammal landsväg, i anslutning till den uråldriga jordbruksbygden som utsträcker sig kring Insjön. Numera har de sju byarna växt samman och bildar samhället Insjö. Samhället domineras av villabebyggelse som grupperar sig längs med järnvägen samt söder om sjön och sågverket. Kyrkan är anlagd på en svag höjd i utkanten av samhället i nordost.

Kyrkotomten avgränsas mot Kyrkvägen, i söder, av en lång kallmurad gråstensmur. Den genombryts av tre portar med kraftiga murade och vitputsade grindstolpar som bär smidda pargrindar. I öster finns en infart som leder till kyrkogårdens ekonomibyggnader. På andra sidan vägen, i söder, finns en asfalterad parkeringsplats.

Övriga byggnader

Prästgården ligger på en höjd sydväst om kyrkan. Nuvarande manbyggnad uppfördes under slutet av 1800-talet, den ersatte ett äldre boningshus som flyttades till Nedre Heden. Den stora manbyggnaden är tidstypisk, i en och en halv våning och med rappade väggar. Ett nytt församlingshem uppfördes 1941 i anslutning till Insjöns skola.

Kyrkoanläggningen

Kyrkogården

Kyrkogården ligger i anslutning till kyrkan och avgränsas i söder mot Kyrkvägen av en stenmur. Södra muren har vinkelrätta förlängningar mot norr, väster om tornet samt öster om koret. Stenmuren och de putsade grindpelarna uppfördes 1824 i samband med en utvidgning av kyrkogården. Murens förlängning norr om kyrkan revs 1888, i samband med en utvidgning av kyrkogården. Övriga sidor avgränsas av häckar med samma höjd som muren. Kyrkogården domineras av större gräskvarter som delas av grusgångar, den är bevuxen med lönn, almar och lindar.

Kyrkogårdens äldsta del motsvarar de smala remsorna söder, öster och väster om kyrkan. De flesta bevarade gravarna inom gamla delen är från slutet av 1800-talet, äldsta graven är från 1794. Kyrkogården utvidgades 1824 mot väster, grinden i väster bär årtalet för utvidgningen. Omkring 1888 utvidgades kyrkogården ytterligare med ett större område norr om kyrkan. Nästa utvidgning skedde mot väster, i förlängning av de befintliga områdena. Västra kyrkogården anlades 1942 och var avsedd för kistgravar, från och med slutet av 1960-talet kom den att omfatta även urngravar. Västra kyrkogården har samma karaktär som Norra kyrkogården, med gräskvarter och grusgångar men är planterad med björkar och tallar. Östra kyrkogården som sluttar ned mot norr utgör nästa utvidgning. Den tillkom 1978 och är avsedd för kistgravar. Trädplanteringen följer samma schema som Norra kyrkogården. Inom samma del anlades samtidigt i en båge en urnlund som avgränsas av häckar. Minneslunden som upptar nordöstra hörnet tillkom 1980. Urnlunden utvidgades 1994 mot väster med en asklund.

Strax intill kyrkan, i vinkel med denna i nordväst, ligger ett bårhus med massiva vitputsade väggar och sedan 1890-talet under tälttak av skiffer. Det betecknas som vedbod på 1930-talet och uppges vara uppfört 1794. En bårbod av trä men rappad uppfördes dock 1864 nordost om kyrkan.

Söder om kyrkan, i höjd med koret finns minnesstenar och gravvårdar över J.P. Åhlén samt över Clas Ohlson, grundarna till företagen med samma namn vars verksamhet startades i bygden. Nära kyrkogårdens östra mur ligger familjegraven över släkten Boëthius, viloplats för bl.a. Simon Johannes Boëthius, kyrkoherde och professor skytteanus i Uppsala och för hans dotter, professor Gerda Boëthius som var en framträdande kyrkohistoriker.

Kyrkan

Kyrkan är uppförd av gråsten samt av tegel i omfattningar och valv, murar och valv är putsade. Delar av de befintliga murverken tillhörande gamla kyrkan införlivades med nya kyrkans stomme. Detta förklarar avvikelserna och ojämnheterna i nuvarande murverk. I synnerhet är detta påfallande på norra långsidan samt i tornets ojämna murverk och snedvridna plan.

Planen omfattar ett rektangulärt, enskeppigt långhus med tresidig avslutning i öster samt ett nästan kvadratisk och lågt torn i väster, vilket är smalare än långhuset. Sakristian är placerad

i öster i långhusets tresidiga avslutning, bakom korets raka vägg. Mot sakristians norra mur finns en källartrappa under en takskärm som tillkom i början av 1900-talet i samband med installationen av ett pannrum under sakristian.

Ingångar har förekommit i väster genom tornets vapenhus samt i södra långväggen genom två portar. Sedan 1960-talet är dörröppningen närmast koret i söder igenmurad på insidan. Ingången till sakristian i östra gavelmuren iordningställdes i samband med upprustningen på 1960-talet.

Taken var ursprungligen täckta med rödtjärat takspån som mot slutet av 1800-talet svarttjärades. Kort därefter, 1894, ersattes takspånet med asfaltpapp som 1899 övertäcktes med nuvarande skifferplattor.

En omfattande upprustning genomfördes på 1960-talet. Vid sidan om förbättringar i tekniska installationer genomfördes inredning av tidigare outnyttjade utrymmen eller förnyades befintliga inredningar. Till de berörda delarna av kyrkan hörde gamla pannrummet under koret som omvandlades till personalrum; sakristian som fick en ny inredning medan en ingång skapades i dess östra mur; utrymmet under västra läktaren samt tornkammaren som inreddes för olika ändamål.

Exteriör

Byggnaden har en svagt utskjutande sockel av cement (sedan 1909), slätputsad och gråmålad. Fasaderna är till större del spritputsade och avfärgade i grått. De indelas i fält genom slätputsade och vitfärgade hörnkedjor, listverk, nischer och omfattningar. Den ursprungliga färgsättningen av fasaderna liknade Gustafs kyrkas nuvarande, lejongul på de spritputsade ytorna och grå på de släta. Sockeln var putsad upp till ca en meter och rödävfärgad.

Byggnaden har ett lågt och massivt torn byggt i tre avsmalnande avsatser med vapenhus i nedre delen, klockkammare i mellanvåningen samt lanternin med tornur överst. Långhusets, klockkammarens och lanterninens takfot är kraftigt profilerad. På norra sidan har byggnaden en äldre fast brandstege av järn, upp till taknocken.

Långhuset har många fönsteraxlar med stora och djupa stickbågiga fönsternischer, i långsidornas såväl som i sakristians murar i öster. Sidoingångarna i söder är infällda i nischer som motsvarar fönsteraxlar och behåller därför del av fönsteröppningen ovanför dörrnischen. Tornet har i nedre våningen endast en fönsteröppning, mot norr. Över tornets västra port finns en mindre fönsteröppning i höjd med tornkammaren. Nuvarande fönster insattes 1881; de är av samma typ, rödmålade och har mitt- och tvärposter samt ramar med träspröjsning i rutindelning. Solbänkarna är täckta med svartmålad plåt, de var fram till 1884 täckta med spån.

Klockkammarens ljudöppningar är rundbågiga och försedda med tjärade träluckor, fodrade med liggande panel. De förekommer i par mot söder och norr men som enskilda öppningar mot väster och öster.

Södra fasaden har två låga rundbågiga och djupa portar sammanbyggda med fönsteröppningarna ovanför. Fönsterdelen har samma utformning som fasadens övriga fönster och avslutas i samma höjd. Portarna har stickbågiga pardörrar med brädfodring på insidan och en indelning i form av fasettfyllningar på utsidan. Porten i öster är igenmurad på insidan. Sakristian har en mindre ingång med rakt överstycke, i öster intill korfönstret. Tornets port har asymmetriska pardörrar, där norra döbattangen är smalare. Dörrarna har ett liknande utförande i fodringen som dörrarna i söder. I höjd med tornets hörnkedjor finns två mindre förhöjda dörröppningar, varav en är igenmurad. Den kvarstående dörren, som leder till tornets trappa, har panelfodring i v-mönster. På norra sidan finns ett infällt elskåp med plåtdörr. Kyrkans sidodörrar, tornets sidodörr och elskåpets dörr är målade med grå oljefärg, tornets portdörrar i en rödbrun kulör som tillfördes 1909. Innan dess var samtliga dörrar svartbruna.

Långhuset har brutet tak, valmat i öster över sakristian. Tornet har två över varandra klockformade huvar och mellan dessa en panelfodrad lanternin med fönster och tornur. Lanterninens huv kröns med ett förgyllt kors på klot som bär en förgylld vindflöjel i form av tupp.

Lanterninen är vitmålad men har rödmålade spröjsade fönster med tvärpost. Över fönstren finns tornurets stora svarta urtavlor; tornuret är tillverkat 1851 i Stjärnsund.

Samtliga tak är täckta med skifferplattor som bildar ett rombiskt mönster. Skiffertaken infördes på 1890-talet, efter en kort period med takpapp som hade efterträtt det ursprungliga spånet. I öster på långhusets taknock, i höjd med fällningen mot sakristian, står ett större kors byggt av svartplåt.

Interiör

Kyrkorummet täcks av två tegelmurade och monumentala kupolvalv som vilar på rundbågiga sköldbågar samt på kraftiga utskjutande murpelare med profilerad hals. Mur- och valvkonstruktionen förstärktes vid flera tillfällen på 1800-talet med genomgående dragstänger som genomkorsar rummet. Väggar och valv är slätputsade och numera avfärgade i vitt. De fick dock 1909 en utsmyckning med schablonmönster som avlägsnades redan 1922.

Invändigt har kyrkorummet två innerdörrar i södra långväggen. Dörröppningen i höjd med koret igenmurades invändigt på 1960-talet för att möjliggöra uppsättningen av Mariaskåpet. Dörröppningen mot väster är placerad strax under läktarens södra flygel. Karmarna och pardörrarna med speglar är brunmålade.

Innefönstren är av samma typ som ytterbågarna, de är dock gråmålade. Fönsternischerna har sluttande fönsterbänkar med skivor av röd marmor.

Golven har ursprungligen varit täckta med brädor av furu, ett utförande som består i långhuset. Brädgolvet i sakristian ersattes 1909 med cementgolv. Vapenhuset fick sina stenplattor på 1960-talet. Koret är förhöjt med ett steg och korgolvet har beläggning av

polerad sten. I koret, i axel med mittgången och framför altaret, ligger en gravhäll av kalksten över Åhls förste kyrkoherde, som avled 1648. Gravstenen placerades på sin nuvarande plats på 1960-talet.

På var sida om altaret finns gråmålade spegeldörrar som leder till sakristian bakom koret. Till denna hör en källare, ursprungligen ett pannrum och varmluftskammare som tillkom 1909 och som nås genom en yttertrappa. Sakristian täcks av ett halvkupolvalv; valv och väggar har samma utförande som i kyrkorummet.

Tornkammaren, över vapenhuset, täcks av ett tunnvalv. Fram till 1909 öppnade sig vapenhuset i öster mot kyrkorummet, därefter uppfördes en avskärmning med en brädvägg. Den ursprungliga öppningen består delvis bakom orgeln i höjd med läktaren. Vapenhuset delades också vid samma tillfälle på höjden, och ett våningsplan som bildar tornkammare skapades i höjd med läktaren. Tornkammarens bjälklag bärs i vapenhuset av fyra svarvade kolonner. Vapenhusets inredning är omgjord sedan 1960-talet. Genom indelade väggar har nya utrymmen skapats för brudkammare, toaletter, kapprum, m.m. Av de två läktartrapporna återstår en, som numera är inbyggd bakom en skärmvägg med dörr.

Inredning och inventarier

I samband med uppförandet av nya kyrkan på 1760-talet förnyades etappvis hela inredningen. Det dröjde dock ett antal decennier innan kyrkorummet fick sin slutliga utformning; läktaren tillkom 1775, predikstolen 1784, altaruppsatsen 1827 och första orgeln 1847. Den ursprungliga bänkinredningen med slutna bänkar från 1761 ersattes med nuvarande öppna bänkar 1887. Det medeltida altarskåpet som numera hänger på korets södra vägg brukades fram till 1820-talet och återfördes till kyrkan efter restaurering på 1960-talet. I likhet med andra nyklassicistiska kyrkor har Åhl en stram och spartansk inredning med inslag av ett fåtal monumentala inredningsdetaljer. Till dessa hör altaruppsatsen, predikstolen och läktaren.

Föregångaren till nuvarande altaruppsats var ett enkelt altarbord av sten med träskiva. Efterföljaren som tillkom 1827 är tidstypisk för den nyklassicistiska perioden. Den är utförd i trä, som gaveln till ett antikt tempel, med som bakgrund ett illusionistiskt måleri som återger templet interiör med ett kors. Tempelfasaden har vita marmoreringar och förgyllda dekorativa detaljer. Altarbordet av trä är sammanbyggt med fasadens sockel och altarringen utgör en självklar del av kompositionen. Bordet är målat i gråvitt och har pilastrar i hörn, attribut i mittspegel samt förgyllda dekorativa detaljer. Snickeriarbeten utfördes av kyrkvärden Johan Görsson i Torsång och för dekormåleriet med tempelperspektiven svarade Anders Reinhold Richman i Falun. Åhls altaruppsats är en snarlik kopia av Olof Tempelmans altaruppsats från 1788 i Sollerö kyrka. Även i Sundborns kyrka finns en liknande altaruppsats.

Den ursprungliga altarringen, med fyllningar i barriären, var samtida med altaruppsatsen. Nuvarande altarring som tillkom 1892 är formad i halvcirkel. Den har indelningar med pelarfyllningar samt baluster, färgsättningen går i vitt och grått med marmoreringar. Altarringen bildar ett podium vars nivå är förhöjd med ett steg i förhållande till korgolvet.

Kyrkans medeltida altarskåp är numera återfört till koret som del av sidoaltaret. Det står över ett murat altarbord mot korets södra vägg. För ändamålet igenmurades dörröppningen som finns bakom altaret och skåpet. Skåpet av ek är en triptyk, ett s.k. Mariaskåp som anses vara snidat på 1480-talet i nordtyskland, i Heinrich Wylsyncks verkstad. Det inköptes av kyrkan vid ett senare tillfälle.

Hela skåpet är en hyllning till Jungfru Maria. Invändigt samlas kring Madonnan i gloria rader med lika stora eller mindre figurer förställande bland annat hennes heliga släkt samt martyrer med änglaskaror. Målningarna på skåpets dörrar är skadade men man kan dock urskilja på den vänstra dörren Marta, Lasarus och Maria Magdalena och därunder Gregorii mässa. På den högra dörren avbildas S:ta Helena och S:ta Veronika samt kejsar Konstantin och i det undre fältet konungarnas tillbedjan. (jfr. med Gagnefs altarskåp)

Predikstolen är ett lokalt arbete utfört 1784 av N.N. Friborn i Floda socken, sniderierna anses dock vara utförda av en Hans Mohson i Bråsala. Den förgylldes två år senare av en målargesäll vid namn Peter Hedendahl. Den är präglad av den gustavianska stilen och har en påkostad utformning med förgyllda sniderier av symbolisk karaktär samt förgyllda detaljer på grå eller blå bakgrund. Timglaset är samtida med predikstolen och inköptes 1787.

I koret står två nummertavlor med ovala förgyllda och utsmyckade ramar. De är uppsatta på piedestaler utformade som obelisker, med grå och rödbrun färgsättning. De är utpräglad gustavianska till stilen och anses ha samma ursprung som predikstolen och vara samtida med den. I anslutning till nummertavlorna står även två förgyllda golvkandelabrar, också gustavianska till stilen.

Kyrkan har ägt flera dopfunter. Kvar finns foten till en medeltida dopfunt i gotländsk kalksten som påträffades under kyrkans golv. Intill denna, i korets södra del, står en modern dopfunt från 1977 vars utformning är inspirerad av medeltida förebilder. Den är utförd efter ritningar av Erik Sand från Strängnäs och tillverkad i Leksand. En äldre dopfunt av koppar tillverkad av kopparslagaren Lars Westman på 1760-talet är numera uppställd i sakristian.

Bänkkvarteren delas av en mittgång och av en tvärgång i höjd med södra portens axel. De kompletteras av smala sidogångar längs med väggarna och av en mindre tvärgång i höjd med väggpelarna i långsidornas mitt. Ett antal bänkrader har avlägsnats i kyrkorummets västra del och även troligen mot och i koret. De nuvarande öppna fasta bänkarna uppsattes 1887, som ersättning för de slutna bänkarna som var samtida med kyrkans uppförandeperiod på 1760-talet. De har på sidorna en rak gavel med spegel samt listverk i övre och nedre del. Främre och bakre skärmar har samma utformning.

I kyrkorummet hänger tre äldre ljuskronor. De två mindre kronorna i koret härrör från 1700-talet. Den stora kronan över mittgången är från 1805. En del moderna armaturer har tillförts kyrkorummet, bl.a. vägglampetter och pendelarmaturer över läktaren.

Kyrkans västra läktare, numera orgelläktare, uppfördes 1775. Den har ett indraget halvcirkelformat mittparti och bärs av åtta fristående svarvade kolonner samt mot väggarna av fyra halva kolonner. Bröstningen har brädfyllning med profilerade lister i övre och nedre kant. Barriären och pelarna har marmoreringar med på bröstningen målade speglar med dekor av rokokokaraktär. Läktarbröstningen restaurerades på 1960-talet och den ursprungliga färgsättningen togs fram.

År 1869 beslöts om att uppföra en ny läktare över den befintliga västra läktaren för att placera orgeln som skulle anskaffas. Den brukades fram till 1909 då den revs i samband med kyrkans upprustning och orgelbyte.

Kyrkan var troligen utan orgel fram till 1860-talet då man övertog en orgel ursprungligen avsedd för Floda kyrka. Den hade sex stämmor och var tillverkad av G.W. Becker. I samband med kyrkans restaurering 1909 ersattes den av en ny orgel som placerades på nedre läktaren. Den omfattade 14 stämmor och var byggd av Setterqvist & Son i Örebro, som svarade såväl för fasaden som för verket. Fasaden präglades stilmässigt av nyrenässansen.

Nuvarande orgel tillkom vid upprustningen av kyrkan 1967. Orgelverket om 27 stämmor samt den moderna fasaden uppfördes av firma Nils Hammarberg i Göteborg. Till viss del återanvändes delar av gamla orgelverket.

Kororgeln är byggd 1983 av Robert Gustafssons orgelbyggeri i Härnösand.

I Åhls kyrktorn hänger två klockor. Storklockan är från 1616 men omgjuten 1855 medan lillklockan från 1640 omgöts 1737. I sakristian finns en s.k. skriftklocka från medeltiden, vilken omnämns redan 1576.

KULTURHISTORISK KARAKTERISTIK OCH BEDÖMNING

Bygden var befolkad redan under förhistorisk tid och platsen blev senare av strategisk betydelse ur kommunikationssynpunkt. Förbi Åhl passerade vägen mellan södra Dalarna och Siljansbygden. Därifrån var också älven segelbar upp till Siljan, och fram till 1914 tvingades tågresenärer byta från tåg till båt när de nådde orten. Under 1700- och 1800-talen bedrevs en omfattande bergshantering med järn och koppar, en verksamhet som kom att präglade de berörda byarna. Den industriella verksamheten kring gruvdriften efterföljdes så småningom av en expansiv träindustri som ännu präglar orten.

Tidigt men vid en okänd tidpunkt, möjligen på 1300-talet, uppfördes en kyrka på nuvarande plats. Byggnaden utgjorde en av de första kyrkorna i Siljansdalen och många sägner är knutna till den gamla kyrkan. Den uppfördes som kapell under Gagnef men betraktades länge som härads- och tredingskyrka för Österdalarna och dit vallfärdade folk. Långhuset av sten var rektangulärt och tillbyggdes i etapper med torn i väster, sakristian i norr och ett vapenhus av trä i söder. Redan 1613 bildade Åhl en egen församling och kyrkan kom därefter att utvidgas och förändras i många etapper. Så småningom beslöts om uppförande på samma plats av en ny kyrkobyggnad, vilken byggdes mellan 1761 och 1767. Material från gamla kyrkan återanvändes delvis medan murpartier i norr och tornets nedre del integrerades i nuvarande byggnad.

Åhls kyrkobyggnad blev förlaga till den några år yngre kyrkan i Gustaf, vars upphovsman och byggmästare Pehr Schultzberg var densamme. Båda byggnaderna är därför snarlika och tillhör den utbredda gruppen av nyklassicistiska kyrkor som tillkom över hela landet mellan 1760 och 1860. Ungefär 800 kyrkor av denna typ uppfördes under perioden. Åhls nya kyrka tillkom under den nya stilens inledningsperiod. Byggnadens särdrag är därför inte lika utpräglade som för efterföljande nyklassicistiska kyrkor. Den har exempelvis kupolvalv och inte kyrkotypens vanligen förekommande tunnvalv. I synnerhet är proportionerna annorlunda, inte minst beträffande tornet medan formspråket bär provinsiella drag.

Kyrkan är till största del oförändrad till sitt yttre, med undantag för taken som fick skifferbeläggning på 1890-talet. Den kom att ersätta det ursprungliga rödtjärade takspån som även förekom på solbänkarna. Även fasadernas nuvarande färgsättning avviker från den ursprungliga (jfr med Gustaf).

Beträffande utformning och detaljer är kyrkans formspråk sparsamt. Utvändigt är det framför allt de djupa port- och fönsternischerna, fasadernas växlande putsutförande samt tornets form och huvar som ger byggnadens dess karaktär.

Invändigt är kyrkorummet återhållsamt och relativt homogent beträffande arkitektoniska detaljer och inredning, ett uttryck för den rådande stilen. Avvikande är de två monumentala kupolvalven som täcker kyrkorummet. Inredningen domineras, som oftast under perioden, av altaruppsatsen. Den är uppförd 1827 som tempelfasad och utgör en kopia av O. Tempelmans altaruppsats från 1788 i Sollerö kyrka. Inredningen i koret har representativa exempel på stilelement från den gustavianska perioden. Avvikande är den öppna bänkinredningen som härrör från 1880-talet och den moderna orgelfasaden.

Få inredningar har bevarats från den gamla kyrkan, undantaget är det magnifika medeltida altarskåpet, ett s.k. Mariaskåp, som har fått ny placering i koret.

Det murade och putsade bårhuset från 1790-talet, nordväst om kyrkan, är ett relevant och väl bevarat exempel på typen av byggnader från perioden.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön

- Kyrkans oförändrade exteriör, med undantag för takmaterialet och fasadernas färgsättning. Som exempel på välbevarad tidig och provinsial nyklassicistisk kyrkoarkitektur
- Kyrkorummets interiör med sparsam men monumental inredning är representativ för nyklassicismens kyrkoinredningar och känslig för förändringar
- Kyrkans ursprungliga nyklassicistiska inredning av provinsialt ursprung, i synnerhet altaruppsatsen, nummertavlorna, golvkandelabrarna, koppardopfunten, predikstolen och läktaren
- Det medeltida altarskåpet ett s.k. Mariaskåp som anses vara snidat på 1480-talet i nordtyskland, i Heinrich Wylsyncks verkstad. Som exempel på representativt nordeuropeiskt kyrkohantverk från den gotiska perioden

Källor och litteratur

Ahlberg, H. 1996. *Dalarnas kyrkor i ord och bild*.

Boëthius, Gerda. 1932. *Åhls kyrka*. Sveriges kyrkor, Dalarna, band 1

Jonsson, Bengt. 1974. *Åhls kyrka - Historik och vägledning*

Redelius, Gunnar. 1991. *Åhls kyrka*

Sjögren, Josef. 1952. *Orgelverken i Västerås stift*

Åhsbom, Ernst. 1941. *Åhls församlingshem*. Julbok för Västerås stift

Övriga uppgifter:

Inventeringsdatum: 2004-08-23

Fältinventering: Jean-Paul Darphin

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Jean-Paul Darphin, i samråd med referensgrupp utsedd av Västerås stift

Rapportsammanställning och foto: Jean-Paul Darphin

Färdigställd: 2005-12-15

Händelser: Kronologisk förteckning

År	H-Typ	Händelse	Källa
1300-tal??	Uppförande-Stenkapell	Äldre stenkapell uppförs på platsen	Ahlberg, 1996 Boëthius, 1932
1400-tal?	Uppförande-Torn	Tornet tillkomer	RAÄ-B.reg
1613		Åhl bildar egen församling	Ahlberg, 1996 Redelius, 1991
1673	Inredning-Ändring	Uppförs en stor läktare i väster	Boëthius, 1932
1683-1684	Utbyggnad-Sakristia	Sakristian utvidgas åt öster och välvs med två valv	Boëthius, 1932
1719-1721	Ombyggnad	Byggm. O. Vincentius. Tornet öppnas mot långhuset, vapenhuset sammanslås med kyrkorummet, ett större kyrkorum skapas, m.m. Läktaren utvidgas	Redelius, 1991 Boëthius, 1932 RAÄ-B.reg
1748	Klockstapel-Uppförs	Påfrestningar i kyrkans valv, vid ringning av klockorna i tornet medför att klockorna flyttas till en fristående stapel.	Ahlberg, 1996 Boëthius, 1932
1761-1767	Ombyggnad-Nybyggnad-Kyrkan	Byggm. Per Schultzberg. Ny kyrkobyggnad uppförs på den äldre kyrkobyggnadens plats. Material och del av murverken återanvänds	Ahlberg, 1996 Redelius, 1991
1765	Gustafs kyrka	Tvillingkyrkan i Gustaf påbörjas	Se Gustafs k:a
1760-tal	Klockstapel-Rivning	Klockorna flyttas till det nya tornet, klockstapeln rivs	Redelius, 1991 Boëthius, 1932
1775	Inredning	Läktaren i väster uppförs	Redelius, 1991
1794	Bårhus	Uppförs bårhuset av sten, nordväst om kyrkan i vinkel med tornet.	Boëthius, 1932
1824	Kyrkogård	Utvidgning åt väster; stenvuren och portarna uppförs	Boëthius, 1932
1827	Inredning	Nuvarande altaruppsats tillkommer samtidigt som tillhörande perspektivmåleri av A. Rischman.	Blad
1836	Upprustning	Förstärkning av murarna med dragstänger och ankarjärn	Boëthius, 1932
1864	Kyrkogård	Nytt bårhus uppförs nordost om kyrkan. Byggs av trä och rapps	Boëthius, 1932
1869	Orgel	Ny läktare uppförs över befintlig. Ett orgelverk om sex stämmor tillverkat av G.W. Becker inköps. Orgel och fasad var ursprungligen avsedda för Floda kyrka.	Sjögren, 1952
1879-1881	Upprustning	Förstärkning av murarna med dragstänger och ankarjärn Fönsterbyte, blyinfattade rutor ersätts av träbågar med träspröjs. Nya dörrar. Installation av värmeugnar	Boëthius, 1932
1884	Ändring-Solbänkar	Fönsterbänkarna täcks med galvaniserad plåt som ersätter spån	Boëthius, 1932
1887	Inredning-Ändring	Uppsättning av nya öppna fasta bänkar. Ersätter slutna bänkar från 1761	Redelius, 1991 Boëthius, 1932
1888	Kyrkogård	Utvidgning mot norr, norra kyrkogårdsmuren rivs för ändamålet. Materialbod uppförs, kombineras med spruthus och stall	Boëthius, 1932
1894-1899	Tak-Ändring	1894: takspånet ersätts med tjärat papp. 1899: täcks med skiffer. Även bårhuset täcks med skiffer	Boëthius, 1932
1909	Upprustning-Interiör-Exteriör	Målarm. David Björn: Dekormåleri med schabloner på väggar och valv. Läktarbarriärens ursprungliga dekor övermålas. Bänkarna målas i rödbrun träådring El- och centralvärme installeras, pannrum skapas under sakristian. Vapenhuset avskärmas fr. kyrkorummet genom en skärmvägg. Byggnadens sockel cementeras utvändigt, sakristians golv cementeras. Ytterdörrar övermålas med rödbrun färg	Ahlberg, 1996 Redelius, 1991 Boëthius, 1932

1909	Orgel	Ny orgel anskaffas. Tillv. Gunnar Setterqvist. Gamla orgeln samt övre orgelläktaren avlägsnas. Nya orgeln placeras på västra läktaren	Sjögren, 1952 Boëthius, 1932
1922	Restaurering	Ark. Sven Brandel. Dekormåleriet från 1920 avlägsnas. Ny elinstallation?	Redelius, 1991
1941	Församlingshem- Uppförande	Ett församlingshem uppförs i anslutning till skolan i Insjön	Redelius, 1991
1942	Kyrkogården	Västra kyrkogården anläggs	Församlingen
1966-1967	Restaurering	Ark. Erik Lundgren; byggm. W. Wikmark AB; Konstn. Led. Erik Arnberg. Konserv. M. Pehrson. Konserv. och restaur. av inredningar, inventarier, läktarbarriärens dekor samt kyrkorummets färgsättning i övrigt. Rummets ursprungliga karaktär, ljus och rymd lyfts fram. Nya portdörrar i väster med dekorativt smide på insidan. Elvärme installeras under bänkarna. Pannrummet under sakristian ombyggs till personalrum. Ny yttre ingång i kyrkans östra mur, mot sakristian? Ny inredning av sakristian. Inredning av utrymmet under orgelläktaren (kapprum, brudkammare, wc). Inredning av tornkammaren till samlingsrum. Igenmurning invändigt av långhusets sydöstra port i sin nedre del pga. uppsättningen av gla. altarskåpet över nytt altarbord av sten. Ny golvbeläggning med stenplattor i vapenhuset	Ahlberg, 1996 Redelius, 1991
1978	Kyrkogården	Östra kyrkogården anläggs	Församlingen
1983	Tornur	Elektrifiering av urverket	Församlingen

Situationsplan

